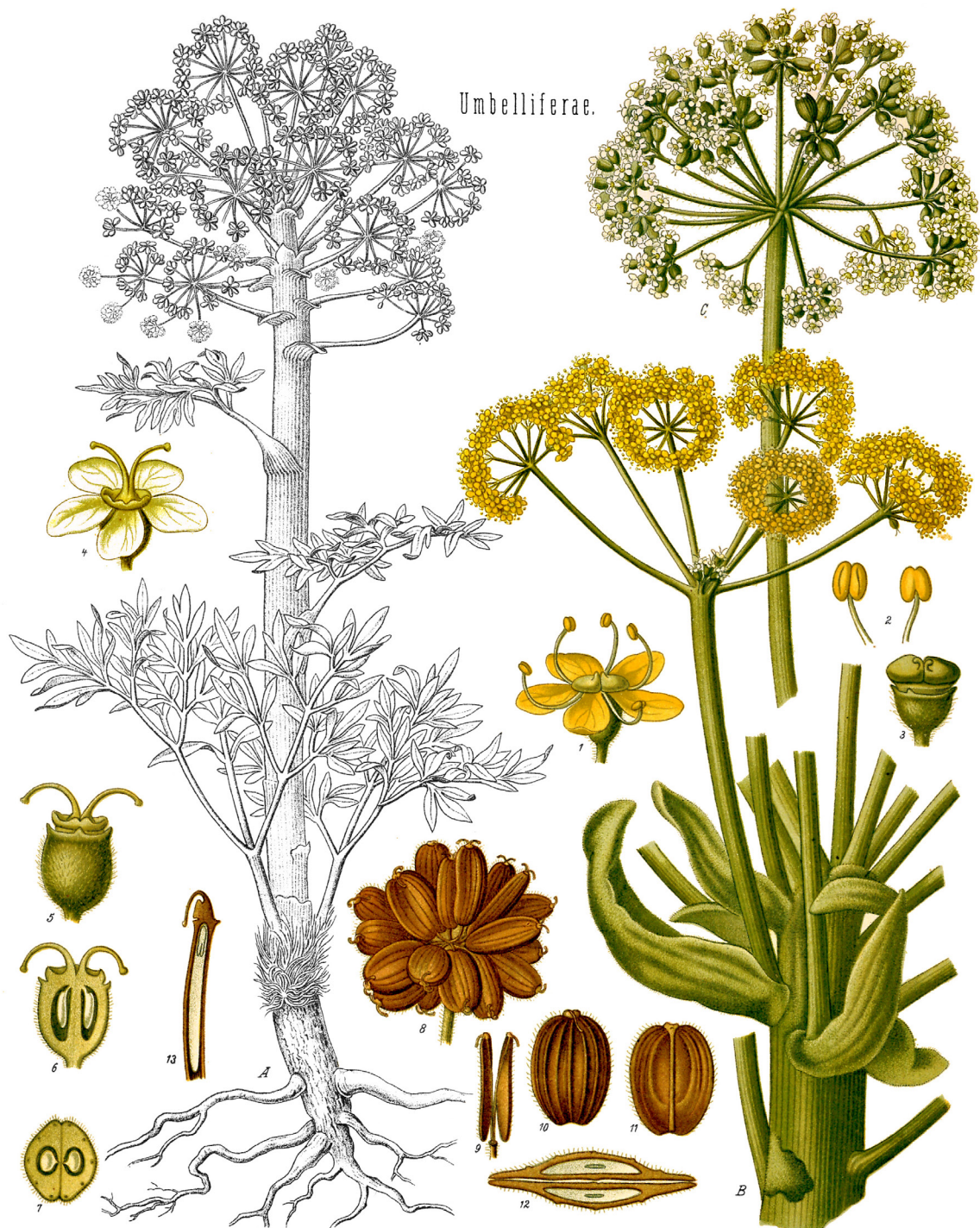

Dyvelsträck – Djävulens avföring

Farmacihistoriska besöksmål

Ferula Scorodosma Benth. and Hook.

Glad sommar!

Ännu ett fullspäckat nummer av Unicornis. Finns mycket att läsa i hängmattan i sommar!

Eller varför inte passa på att besöka en del platser av farmacihistoriskt värde. Claes Jangesjö har uppdaterat förteckningen över museer och platser som är värda ett besök. Claes har också skrivit om historien om Dyvelsträck. Intressant!

Anders Cronlund har hittat en artikel publicerad i SvD för drygt 100 år sedan som ger en intressant inblick i både Farmaceutiska Institutets flytt och den dåtida synen på apotekare.

Och så får vi en sista rapport från Annika Wickman om utvecklingen av muséet. Hon lämnar nu över till annan ansvarig. Stort tack till Annika för allt arbete med att förverkliga vårt farmacihistoriska museum på Wallingatan i Stockholm. Hon kan verkligen sluta med flaggan i topp.

Tillönskar slutligen alla läsare en riktigt skön och härlig sommar!

Thony Björk, redaktör
thony.bjork@gmail.com

Åsikter som uttrycks i artiklar och insändare är skribentens egna och delas inte nödvändigtvis av redaktionen eller Apotekarsocietetens medlemmar.

Unicornis
utges av Sektionen för
farmaci- och läkemedelshistoria
Box 1136, 111 81 Stockholm

Redaktionskommitté:

Thony Björk, redaktör, thony.bjork@gmail.com

Ola Flink, flink.ola@gmail.com

Anders Cronlund

Susanne Henriksson, layout

Teresa Matérn, ansvarig utgivare

Omslagsbild:

Plansch Dyvelsträck. Franz Eugen Köhler 1897.

Innehåll

Inledare: Glad sommar!	2
På gång i sektionen – juni 2025	2
Museet i rörelse – en rapport från första halvåret ..	3
Ont skall med dyvelsträck fördrivas	4
Där farmaciens adepter utbildas	7
Apotekarens hundraåriga ordförandeklubba	9
Pharmacopoea Svecica 1775 och senare farmakopéers historia	10
På utflykt i Sverige 2025	11

På gång i sektionen – juni 2025

Ja, vi är verkligen på gång! Sektionen har haft tre välbesökta aktiviteter under våren, och planerat ytterligare aktiviteter till hösten.

14 maj kom Leonidas Aretakis till Wallingatan och berättade utifrån sin bok "Extas i folkhemmet". Det blev många frågor från den insatta publiken, både på plats och online. Vi kommer även framöver att ha hybridföreläsningar – med deltagande både på plats och online – där så är möjligt.

För vårens övriga aktiviteter var det tyvärr inte möjligt med online-sändning. Ett trettiotal deltagare var med på besöket på Skansenapoteket den 22 maj. De guidades av Annika Olsson och Katarina Elgenstierna, ledamöter i Sektionens styrelse och Skansenapotekare.

Den 12 juni deltog ett 20-tal personer i vandrigen "Apoteken mellan broarna" i Gamla Stan i Stockholm, där vi under ledning av Ola Flink besökte platser med anknytning till farmacihistoria, inklusive ett besök på apoteket Korpen. Kvällen avslutades på Engelen vid Kornhamnstorg, en restaurang som ligger i det tidigare apoteket Engelens lokaler, med bevarad apoteksinredning.

Inför hösten har vi två datum klara att notera redan nu.

Lördag den 13 september kommer vi att uppmärksamma att det i år är 200 år sedan apoteket i Mönsterås grundades. Det gör vi på plats i Apoteksmuseet i Mönsterås i samarbete med Stranda Hembygdsförening, som driver apoteksmuseet, samt med Östra och Sydöstra kretsen. Det blir olika aktiviteter och korta presentationer om ämnen med anknytning till museet och jubileet.

Den 18 september firar vi att det är 250 år sedan Pharmacopoea Svecica Ed I kom ut, med ett evenemang på Wallingatan samt online. Med utgångspunkt i historien kring den ursprungliga publiceringen kommer vi att följa hur farmakopéerna utvecklats fram till nutid, och hur syftet med farmakopéer hela tiden varit att se till att läkemedel håller hög kvalitet.

Nu dröjer det ju tyvärr ett tag till nästa evenemang. För att i någon mån släcka törsten efter farmacihistoria till dess kan jag rekommendera Claes Jangesjö's uppdaterade lista över farmacihistoriska besöksmål, som finns i detta nummer.

Med önskan om en trevlig sommar,

Per Boström, ordförande
Sektionen för farmaci- och läkemedelshistoria

Unicornis

Utgivningsplan 2025

Nr	Manusstopp	Utgivning
3	15 september	oktober 2025

© Apotekarsocieteten sektion för farmaci- och läkemedelshistoria
och artikelförfattarna.

Museet i rörelse

– en rapport från första halvåret

Den 20 februari öppnade Apotekar-societetens museum åter för publik. Med fasta öppettider tre dagar i veckan har vi hittills tagit emot närmare 600 besökare – en lovande början för ett nytt inslag i Stockholms museilandskap.

Museet har från start positionerat sig som ett farmacihistoriskt kunskapscentrum. Utställningarna sträcker sig över tre våningar i gårdshuset på Wallingatan 24 och omfattar bland annat historiska apoteksinredningar, beredningsutrustning och ett kronologiskt uppbyggt rum med läkemedelsförpackningar. Att bevara och visa det vardagliga har visat sig kraftfullt – förpackningarna väcker både minnen och nya perspektiv.

Öppet på Kulturnatten

Vi har haft flera betydelsefulla publikmöten. Under Kulturnatten mötte vi många som annars sällan går på museum. Kvällen avslutades med ett spontant samtal i museets lilla «café», där flera stannade länge. Särskilt roligt var att många grannar till Apotekarsocieteten upptäckte museet just den kvällen.

Ett annat minnesvärt tillfälle var en visning för en grupp studenter från Kina. Gruppen fick delas upp eftersom museet av säkerhetsskäl kan ta emot max 15 personer åt gången. Stor uppmärksamhet väckte den Sverigekarta där läkemedelsförpackningar från olika orter är utplacerade geografiskt. «*Tänk om vi hade något sådant här i Kina*», utbrast en av dem.

Foto: Annika Wikman.

Studenter från Kina på besök.

Foto: Annika Wikman.

Det publika genomslaget har varit tydligt. Museet har uppmärksamats i bland annat Dagens Farmaci, Läkemedelsvärlden, Läkartidningen, Femina, Populär Historia och i flera poddar. Vår Instagramkanal har vuxit snabbt och har nu över 800 följare – en viktig kanal för kommunikation och dialog med publiken. Att museet listas högst bland Stockholms museer i Sveriges arbetslivsmuseers katalog – tack vare namnets inledande A – har visat sig vara en tydlig fördel i synligheten. Med fem stjärnor på Google från våra första recensenter hoppas vi på en fortsatt tilltagande publiktillströmning – något som är avgörande för museets framtid.

Lämnar över stafettpippen

I augusti lämnar jag över stafettpippen efter en fokuserad uppbyggnadsfas. Museet är i drift, med tydligt mandat och stabil förankring. Det är rustat att fungera som kunskapscentrum och som en självklar del av Apotekarsocietetens publika profil. Den fortsatta utvecklingen kräver långsiktig prioritering, professionell förvaltning och samverkan – för att göra kulturarvet tillgängligt, relevant och levande.

Som en separat påminnelse: forskare och andra intresserade av farmacihistoria är varmt välkomna att boka tid för att ta del av litteratur och arkivmaterial. Det går bra att kontakta mig och, efter sommaren, min efterträdare eller vår bibliotekarie Danne. Observera att museet håller semesterstängt under juli månad.

Enklast för kontakt är att vända sig till museets brevlåda: museet@apotekarsocieteten.se

Annika Wickman, för museet

Ferula Assa-foetida växer i torra stäppliktande områden mellan Persiska viken och Aralsjön.

Ont skall med dyvelsträck fördrivas

Den vidrigaste, eller kanske mer korrekt, den drog med den mest säregna lukt och smak av alla droger är Gummi-resina Asa foetida eller dyvelsträck, som drogen heter på svenska. Lukten är stark och påminner om rutten vitlök eller svavelosande ägg och smaken är starkt bitter, vilka har bidragit till namnet på drogen. Claes Jagensjö ger oss här historien om Dyvelsträck.

På de torra ökenliknande högplatåerna mellan Persiska viken och Aralsjön hittar man moderväxten, *Ferula assa-foetida* L., och andra närstående arter inom stinkflokesläktet ur vilka drogen utvinns. Växten är perenn och upp till halvannan meter hög med en morotsliknande pålrot. Genom att göra jack i de nedre delarna av stjälken och toppen av pålroten får man mjölksaft att sippra ut, som stelnar till en rödgulbrun massa och är mjuk som vax vid rumstemperatur. Vid lägre temperaturer blir den hård och spröd och kan då lätt pulveriseras. Professorn i kemi Nils Johan Berlin skriver i sin bok *Den svenska farmakopén öfversatt och kommenterad* från 1849 att "För farmaceutiskt behof bör dyvelsträck under vinterköllden pulveriseras ... Vanligen förvarar man på apoteken denna drogue på annat ställe än de öfriga, på det att dessa icke

må antaga dess lukt." Förutom gummi och harts innehåller mjölksaften en svavelinnehållande olja, som ger drogen dess karakteristiska lukt och smak.

Lång historia

Dyvelsträck har en lång historia och första gången vi stöter på den är i en förteckning över växter i den babyloniske kungens trädgård nedtecknad i slutet av 700-talet f.v.t. och på kilskriftstavor från den assyriske kungens bibliotek i Nineve (nära nuvarande Mosul i Irak) rekommenderas dyvelsträck mot magsmärtor.

Det sägs att Alexander den store under sitt erövrings-tåg till Indien introducerade dyvelsträck och såg till att drogen kom till Europa i tron att det var den under antiken kända krydd- och medicinalväxten silfion, vars stelnade mjölksaft kallades för *laser* på latin. Den växte

enbart i den grekiska kolonin Kyrene (Cyrenaica) i nuvarande Libyen och den höga efterfrågan ledde till att silfion utrotades under kejsar Neros tid. Dyvelsträck kom att ersätta laser både inom medicinen såväl som i matlagningen och kallades till och med för *laser*. I Apicius kokböcker från senantiken ingår laser (dvs dyvelsträck) som en ingrediens i flera recept, bland annat i bräserad flamingo.

Används fortfarande i Indien

I Indien används dyvelsträck fortfarande inom medicinen och har samtidigt en stor användning som krydda i det indiska köket. Kryddan går under namnet *hing* på hindi och används istället för lök och vitlök då dessa inom vissa grupper är förbjudna av religiösa och kulturella skäl. Hing används i mycket små mängder i maten, oftast bara en knivsudd av pulvret, som steks i het olja. Genom upphettningen förändras smaken på kryddan och en djup umami-smak utan sälta framträder. I indisk matlagning används den gärna i rätter med linser och bönor, både för smakens skull och för att den lär motverka flatulens. *Papadam*, de krispiga indiska tunnbröden, kryddas även med hing.

Under antiken var dyvelsträck en välkänd drog och nämns av både Hippokrates, Galenos och Dioskorides. Den senare rekommenderar drogen vid ett flertal tillstånd i sitt verk *De Materia Medica*: mot struma, skalighet, tandvärk, lunginflammation och bronkit, som menstruationsfrämjande och vid skorpionsbett.

Efter Roms fall möter vi dyvelsträck nästa gång i arabiska skrifter hos bland andra de persiska läkarna Rhazes (omkring 865–925), som rekommenderar den mot feber och njurlidande samt tillägger att indierna använder den mycket som ett afrodisiakum och Avicenna (omkring 980–1037) som beskriver dess positiva effekter på matsmältningen. Samtidigt i Salerno i södra Italien öppnar en medicinsk skola, *Schola Medica Salernitana*, den första i sitt slag i Europa. Här översätts grekiska och arabiska medicinska texter till latin och sammanställs med latinska texter. Det är i dessa sammanställningar som vår drog nu får namnet Asa foetida. Namnets kommer från det persiska ordet *aza* som betyder kåda och *foetidus* som betyder stinkande på latin. Det svenska namnet, dyvelsträck, är en översättning av det gamla latinska drognamnet *Stercus Diaboli*, det vill säga djävulens avföring.

Bitar av Gummi-resina
Asa foetida.

Under medeltiden används Asa foetida inte längre som en krydda i det europeiska köket, men den har fått en magisk-religiös användning vid kyrkans ritualer för djävulsutdrivning. Apotekaren Luca Landucci i Florens noterar 1498 i sin dagbok, som kallas för Europas första moderna dagbok, att några unga skälmar under julnatten lagt dyvelsträck i rökelsekaren istället för vanlig rökelse i många kyrkor i staden.

Nordisk användning

I Norden sammanställer den danske läkaren och kanden Henrik Harpestreng (död 1244) en *Laege- og urtebog* på danska. Han rekommenderar Asa foetida mot flera sjukdomar såsom i vattensoppa mot fjärdedagsfrossan, att ätas tillsammans med ett stekt ägg mot hosta och förkylning, att blandas med ättika och läggas på skorv, i en salva att smörja på ögonen för skarp syn och att drickas med varmt vatten mot heshet. Malmöläkaren Henrik Smid (omkring 1495–1563), som var Christian II:s (Kristian Tyrann) livmedikus, gav också ut ett flertal böcker. I en av dem rekommenderar han Asa foetida som ett luktsalt vid svimning och vid misstanke om skendöd.

I de svenska bevarade skriftliga källorna möter vi första gången dyvelsträck i en förteckning över medicinalerna på hovapotekaren Antonius Busenii Hov- och Stadsapotek i Stockholm 1575. På apoteket fanns 5 pund Asa foetida till ett värde av 9 skilling och 1580 inköptes ytterligare ½ pund för 12 styver.

I *Pharmacopoeja Holmiensis* från 1686 finns *Asa foetida* med bland annat i beredningen *Emplastrum Matricale sive Hystericum* (modersplåster eller hysteriskt plåster) och den finns även med i medicinaltaxan från 1687. Drogen återfinns i *Pharmacopoea Suecica* (Ed. I – IX) och ingick i många olika beredningar såsom elixirer, emulsioner, piller, plåster och tinkturer. *Tinctura Asae foetidae*, kallades vanligen Dyvelsträcks-droppar eller Assafetida-droppar och var den enda beredningen med Gummi-resina Asa foetida som fanns med i farmakopéns upplaga 1908. I nästa upplaga (Ed. X) som kom 1925 utgick drogen eftersom den sällan förskrevs av läkare. Dyvelsträck lär ha funnits att köpa på svenska apotek in på 1980-talet* då den fortfarande användes inom den folkliga veterinärmedicinen.

Läkaren Johan Anders Darelius gav 1760 ut boken *Socken-apothek och någre hus-curer*, där han skriver om dyvelsträck: "*Brukas invärtes och att lukta på, samt att lägga i navlen, för modersjukan. Är och god för maskar invärtes och på navlen lagd*". Han rekommenderar den vidare mot *frässan* samt *Väder- och moderplåga*".

Tillskrivs många farmakologiska effekter

I Berlins ovan nämnda bok från 1849 beskrivs även de farmakologiska effekterna av dyvelsträck: "... *verkar*

Foto: Apotekarsocieteten

Drogens säregna lukt och smak kräver en egen mortel.

Ståndkärl i porslin tillverkat av Königlische Porzellan-Manufaktur i Berlin under första halvan av 1800-talet för Apoteket Kronan i Göteborg. Kärlet har även använts på apoteket i Ulricehamn, vars ägare, apotekaren Alfred de Verdier, skänkte det till Nordiska museet 1886 och finns numera på apoteket på Skansen.

De engelska apotekarna John Wheeley Lea och William Perrins i Worcester lanserade 1838 Lea & Perrins Worcestershire Sauce.

stimulerande och sedativt på nervsystemet, och i synnerhet på gangliensystemet, äfvensom stimulerande på huden, bronchial-slemhinnan och lymfatiska systemet; den begagnas fördenskull såsom antispasmodium i synnerhet i hysteri äfvensom mot konvulsioner hos barn (såsom klystir), epilepsi, spasmodisk asthma, kikhosta, väderkolik; såsom tillika stimulerande och expectorans mot kronisk katarrh, helst hos äldre personer; äfven såsom antihelminthicum och emmenagogum." Detta visar att indikationerna för dyvelsträck varit tämligen oförändrade ända sedan antiken.

Dyvelsträck ingick tillsammans med glanssot i så kallade marodörsdroppar, *Liquor fuliginis foetidus*. Beväringar som låtsades vara sjuka för att slippa ifrån sin tjänstgöring kallades marodörer, vilka ofta ordinerades dropparna. Den vidriga smaken föranledde vanligen marodören att snart friskförklara sig för att vara befriad från vidare medicinering.

Inom folkmedicinen har dyvelsträck haft en stor och bred användning, vilket kan förklaras med dess starka lukt och smak då det gäller att ont skall med ont fördriivas. Detsamma gäller inom folktron där drogen ansetts skydda barn och boskap mot ondska och annat djävulstyg. Inom dagens alternativmedicin är det framförallt inom Ayurvedisk medicin som Asa foetida brukas och då med samma indikationer som ovan samt inom homeopatin, där man genom homeopatiska beredningar kommit till rätta med de lukt- och smakutmaningar som behåftar drogen.

Numera är det väl enbart i det asiatiska och framförallt i det indiska köket vi träffar på dyvelsträck, men det kan finnas ett undantag. De engelska apotekarna John Wheeley Lea och William Perrins i Worcester lanserade 1838 *Lea & Perrins Worcestershire Sauce* och det spekuleras om Asa foetida ingår i den smakrika såsen eller inte, men det är en välbevarad företagshemlighet!

Claes Jagensjö

* Apotekare Bo Ohlson som varit verksam vid Apotekens Centrallaboratorium (ACL), informerar att ett parti på 50 kg Asa foetida inköptes och analyserades 1976 och en efterkontroll utfördes 1980. Generellt var hållbarheten satt till 5 år vilket betyder att sista året som drogen fanns på ett svenskt apotek var 1981.

Ur Lidköpings Allehanda 1 december 1880

"En person som såg högst förtviflad ut kom in till en apotekare, frågande: Kan ni gifva mig någonting, som ur mitt sinne fördrifver alla sorgsna tankar och dystra minnen?"

Apotekaren nickade samt hoprörde litet chinasalt, malört, rabarber och engelskt salt, med en tillsats af ricinolja och dyvelsträck, hvilket allt den sorgsne på stående fot fick intaga; och han vann fullkomligt sitt ändamål, ty på sex månader kunde han i hela världen ej tänka på något annat än att uppgöra nya planer för att få bort smaken af det välgörande medikamentet."

Där farmaciens adepter utbildas

Anders Cronlund har skrivit av en artikel publicerad i Svenska Dagbladet den 22 februari 1925. Den handlar om flytten från Farmaceutiska Institutets gamla lokaler till de nya på Kungstensgatan 49. Mer intressant är kanske den status apotekarna presenterades med vid denna tid, idel lovord för deras kunnande.

Farmaceutiska Institutets nya lokaler inför sin invigning – en bildningshård, som höjt vårt lands apotekarkår till nivå med utlandets främsta. Den svenska apotekaren en vetenskapligt högt bildad man.

I ngen yrkessammanslutning i detta land lärar så förstått att kringgärda sina privilegier som apotekarna. Detta är både naturligt och i stort sett försvarligt; säkerligen är det den stora svenska allmänheten som dragit den största nyttan härav. För närvarande torde även vårt land kunna uppvisa en farmaceutkår, som beträffande utbildning och allmän skicklighet, är fullt jämbördig med de förnämsta i utlandet. Ingenstädes torde man med större känsla av trygghet kunna gå in på ett apotek, litet eller stort, i full förvisning om att läkarens intentioner följas minutiöst, att de preparat som utlämnas har under stränga fodringar, som skola och böra, uppställas. Att man sedan måhända någon gång knorrar över att medicinen är dyrbar är en annan sak. Mera dyrbart är dock att allmänheten kan ha fullt förtroende för att den får det den skall ha och inget annat. Apotekaren här i landet är också en mycket kunnig man. Näppeligen finns det någon svensk apotekare som icke någon gång med en känsla av stolthet tänkt på att han är yrkeskamrat med den store kemisten Scheele, denne Sveriges namnkunnigaste apotekare. Ändå var det på hans tid både si och så med yrkesutbildningen, det vill säga det rent akademiska. Nu vet vi envar att apotekarna får sin stränga skolning i vetenskaper som höra "apotekeriet" till, vid Farmaceutiska Institutet i Stockholm. Ytterst få veta dock att denna högskola är av relativt sent datum. Först om 12 år kan institutet fira sin 100-årsdag, vilken säkerligen kommer att försiggå under solenna former, värdig den hedervärda gamla apotekarkåren.

Redan dessförinnan, inom de närmaste veckorna, kommer institutet att fira en högtidlighet. Det gäller invigningen av de nya lokaler som ställt till institutets förfogande genom en av Tekniska högskolans gamla byggnader, nämligen den vid Kungstensgatan, som tidigare varit använd till kemiska laboratorier. Här har under senaste åren undervisningen bedrivits i lokaler,

Gamla lokalerna i hörnet av Wallingatan och Upplands-gatan (Apotekarsocietetens museum);

som först på sistone blivit satta i sådant skick att vederbörande anser sig kunna gå i författning om deras invigning under enklare former. När själva grunden 1837 lades tänkte man sig att utbildningen skulle inskränka sig till att giva lärjungarna, farmacie studiosus, sådan grundläggande undervisning att de senare skulle bli i stånd att uppfatta den mer akademiska undervisning som bestods vid Karolinska institutet, så att de skulle slippa att ligga i huvudstaden 2–3 år. Den under mycket enkla former grundade institutionen har under de gångna 88 åren vuxit fram till en läroanstalt, som i sina annaler kan nedskriva namnen på en rad alumner vilka sedermera fört de farmaceutiska vetenskaperna i vårt land framåt. Inom parentes kan nämnas att ett flertal av institutets professorer och laboratorer¹ börjat sina vetenskapliga studier här. Så är till exempel fallet med dess nuvarande föreståndare professorn i botanik och farmakognosi, R. Westling.

I de ursprungliga i hörnet av Vallingatan och Upplands-gatan residerade institutet ända till 1923 i lokaler som med åren blev alltmer tränga och otidsenliga, trots tid efter annan

Provisoriska lokaler i 40 år på Kungstensgatan 49 (Boo Jonsson, Reportagetjänst)

företagna om- och tillbyggnader. Omfattande utredningar igångsattes emellertid så småningom och kostnadsberäkningar för nybyggnad gjordes. På grund av den allmänna ekonomiska situationen måste man emellertid nöja sig med ett provisorium, som visserligen för närvarande kan anses någorlunda tillfredsställa rimliga krav, men som dock endast är ett provisorium för några tiotal år framåt. En rundvandring genom de nya lokalerna under professor Westlings älskvärda ciceronskap ger till fullo vid handen att man här sökt göra det bästa möjliga av de gamla lokalerna när det gällt att omlägga dem till studielokaler för blivande apotekare. Men vad man framför allt får ett strakt intryck av är de massor av vetande på en mängd områden, som numera kräves av en apotekare. Det är kemi, kemisk farmaci, botanik och farmakognosi i första hand som de skola inhämta betydande kunskaper uti. Vidare måste de studera teknisk farmaci, åtskilligt med fysik samt dessutom sätta sig in i bakteriologin. Att apotekaren dessutom skall känna till de tusen och en författningar, som utfärdas på detta område, är naturligtvis självfallet. En apotekare skall till exempel begripa sig på att sköta en ångpanna; annars kan han få det ganska besvärligt i ett apotekslaboratorium. Allmänheten har kanske mycket dimmiga begrepp om vad en apotekare har att göra, men låt den en gång komma in i de inre regionerna på ett modernt svenskt apotek. Man skulle säkerligen se med en viss vördnad på det arbete som utföres bakom förlåten. Tänk bara att författningarna föreskriva att vart enda läkemedel och preparat – knappast undertagna sådana som föras i originalförpackningar – skall undersökas till sin identitet och renlighetsgrad på vart enda apotek och att apoteksföreståndaren eller innehavaren är lagligen ansvarig för att han säljer fullgoda varor. Det fordras åtskilligt kunnande bara för denna detalj. Vi skola nu icke tala om alla de preparat som skola tillverkas på apoteket, vilka minutiösa förhållningsregler som stipulerar för deras framställande och så vidare. Ännu en enda liten detalj: Allt vatten som användes vid medicintillverkningen är destillerat och apotekaren har själv att på apoteket företaga denna omfattande procedur.

Men låt oss återvända till institutet och des stora laboratorium och lärosalar där några elever under sin fritid äro sysselsatta att med mikroskopet studera växternas cellvävnad. I bredvidliggande lokaliteter regerar doktor Huss, även känd från hälsovårdsnämndens laboratorium varifrån han gjort sig till en skräck för diverse mindre nogräknade individer, som söker skoja på allmänheten undermåliga födoämnen. Han är just i färd med att inviga sina elever i bakteriologins hemligheter. Institutets nye kemiprofessor, H. Sandqvist, härskar över ett flertal laboratorier, där luften är den för kemisten outhärliga. För tillfället är han sysselsatt med att ordna institutets samlingar på hans gebit: De har tidigare legat nerpackade i stora lårar och inte kommit till nytta på grund av utrymmesbrist.

Till slut återstår föga mera än sorgebarnet – biblioteket. Utrymmet har icke räckt till för att ordna den rika boksamlingen på ett sätt, som fyller de elementäraste krav på tillgänglighet. De små rummen i källarvåningen vilka apteras till bibliotek äro visserligen fyllda från golv

till tak med värdefull litteratur inom de farmaceutiska vetenskaperna, men det räcker inte till. Golven står belamrade med stora boklärar och borden är också i stor utsträckning tagna i anspråk. Här föreligger ett behov som trängande kräver sin lösning. Närmast till hands ligger att förflytta tekniska högskolans maskiner, som ännu residerar här, till någon annan bostad.

Förflyttningen från Vallingatan har haft den nackdelen med sig att professorerna i kemi och botanik berövats sina amanuenser. I den gamla byggnaden fanns ett par små vindsrum som dessa amanuenser hyresfritt finge bebo – den enda ersättning som utgick till dem – men numera finns inga rum och inga anslag heller så att de kunna få hyresbidrag. Man får emellertid hoppas att regeringen och riksdagen icke glömmet den ligga summa det här gäller, 1500 kr eller så.

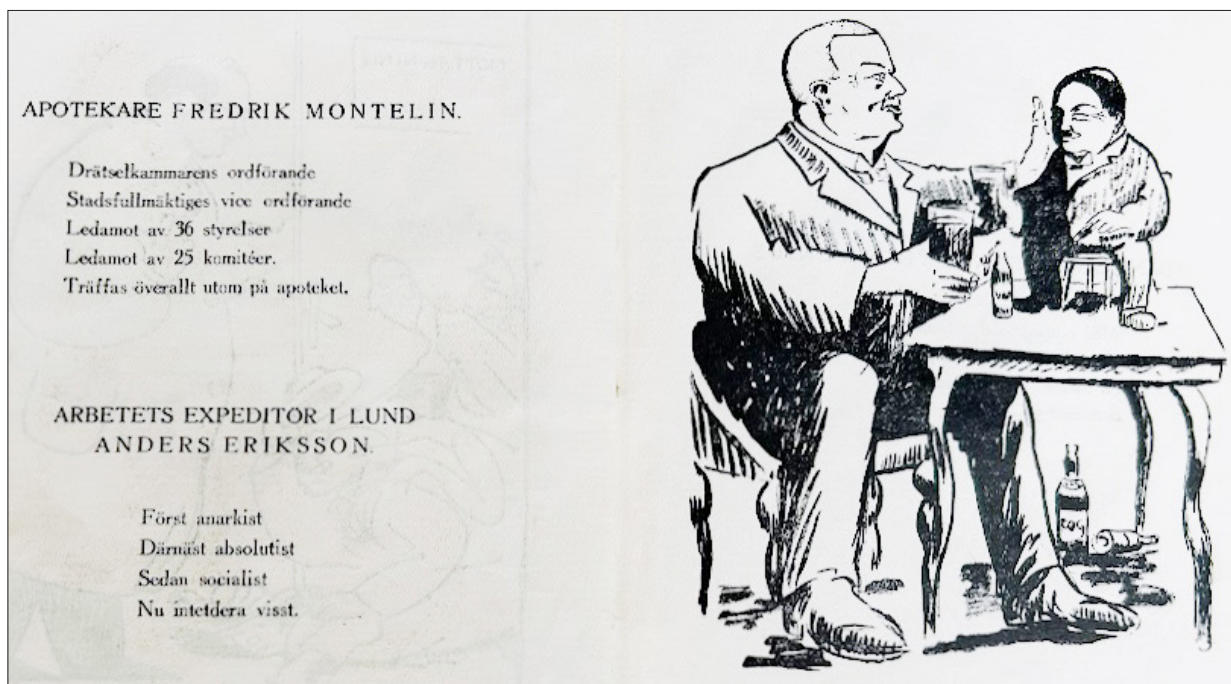
Institutet, eller snarare dess studentkår, har också behov av en välvillig donator. Någon äldre på ett givande apotek placerad apotekare skulle tvivelsutan applåderas av kåren om han skänkte den någon tusenlapp så att korkmattor kunde inläggas i elevernas samlings och studierum. Nu får de traska på bara cementgolvet. Blir det över på donationen in spe skulle de säkerligen komma att användas till anskaffande av behöriga draperier.

Innan vi taga farväl av institutet måste vi också kasta en blick på en rad burar med vita möss, som installerats i en korridor på bottenvåningen. Det är en apotekare, som ägnat sig åt vitaminforskning, som härskar över dessa små fyrfotingar. Ännu ett bevis på herrar apotekares omfattande vetenskapliga intressen.

*Författad av I.t. Svenska Dagbladet
återgiven av Anders Cronlund*

NOT. Renskrivet från reportage i Svenska Dagbladet 22 februari 1922 – Wallingatan med enkelt V. Artikeln illustreras med bilder av lokalerna på Wallingatan/Upplandsgatan respektive Kungstensgatan, professorerna Westerling och Sandqvist, "biblioteket" samt en laboratorieinteriör.

1. Motsvarar idag biträdande professor.

APOTEKARE FREDRIK MONTELIN.

Drätselkammarens ordförande
Stadsfullmäktiges vice ordförande
Ledamot av 36 styrelser
Ledamot av 25 komitéer.
Träffas överallt utom på apoteket.

ARBETETS EXPEDITOR I LUND
ANDERS ERIKSSON.

Först anarkist
Därefter absolutist
Sedan socialist
Nu intetdera visst.

Även samtiden uppmärksammade Fredrik Montelins engagemang (Hedenskog, 1927).

Apotekarens hundraåriga ordförandeklubba

Per Boström berättar om historien om apotekare Montelins återfunna ordförandeklubba.

Fredrik Montelin (1871-1941) var en aktiv man. Från 1898 till sin död innehade han privilegiet på Apoteket Svanen i Lund, som han ärvt av sin far apotekaren Carl Adolf Fredrik Montelin (1829-1895). Faderns död innebar att Montelin Junior behövde skynda på sina studier för att bli behörig att överta privilegiet på det apotek han redan ägde genom arv, vilket han genom att tentera av första året på apotekarkursen vid Farmaceutiska Institutet alltså lyckades med. När han avled var han den äldste fungerande apoteksinnehavaren i Sverige, och bör ha varit en av de sista innehavarna av ett apoteksprivilegium av den äldre typen, som ursprungligen var säljbart. Det kan också noteras att han aldrig arbetade på något annat apotek än just Svanen i Lund. Den vanliga karriärvägen var annars att flytta runt och skaffa sig erfarenhet från olika apotek.

Aktiv i Lund

Bland mycket annat var Fredrik Montelin d.y. engagerad i styrelsen av Lund. Enligt Svensk Apotekarhistoria var han ledamot av

Montelins Ordförandeklubba.

Stadsfullmäktige 1905-35, vice ordförande 1924-31, ordförande 1931-35, ledamot av Drätselkammaren 1900-32, dess vice ordförande 1909-12, och ordförande 1912-32.

Som ordförande i Drätselkammaren (motsvarar närmast dagens kommunstyrelse) donerade han 1925 en ordförandeklubba i silver och ebenholts, gjord av Wiwen Nilssons far, Anders Nilsson. Dessvärre försvann klubban 2017.

I en post på sociala medier i maj meddelar Anders Almgren, nuvarande ordförande i kommunstyrelsens i Lunds kommun att klubban återfunnits av en kommuninnevånare i ett skjul som var på väg att rivas, och att klubban sedan en månad tillbaka åter används vid kommunstyrelsens möten.

Vi önskar Lunds kommun god lycka i sitt framtida beslutsfattande, särskilt när man nu åter kan finna stöd i Fredrik Montelin.

Per Boström

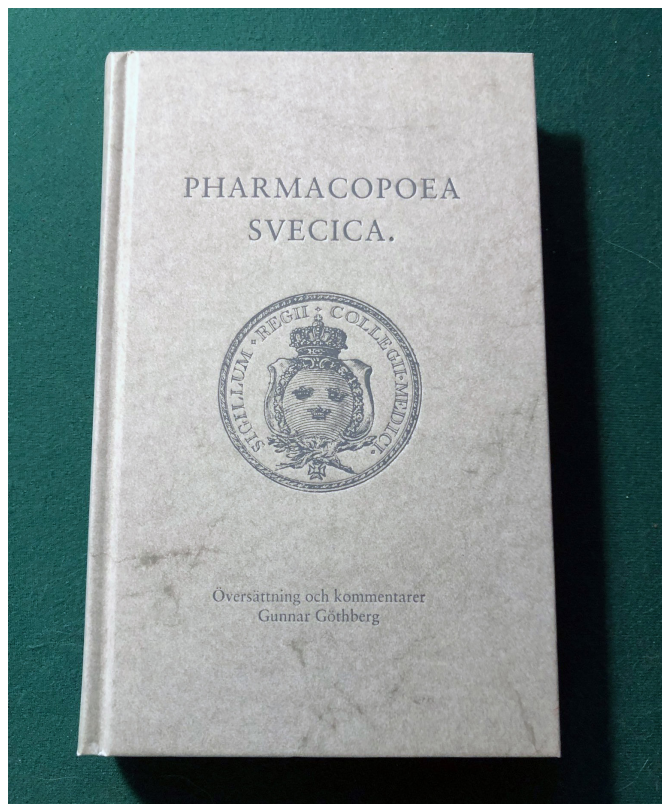
Länk till post med bild av klubban:

https://www.linkedin.com/posts/anders-almgren-3b23b662_ibland-h%C3%A4nder-sm%C3%A5tt-otroliga-saker-som-n%C3%A4r-activity-7326664207293153281-fSzZ?utm_source=share&utm_medium=member_desktop&rcm=ACoAAADo4IkBeUi96xuMnoZQak_7U3NOzclBrEg

Källor

Text av Anders Almgren (2025). LinkedIn
Foto av ordförandeklubban Anders Almgren
Svensk Apotekarhistoria
Hedenskog, Otto Wilhelm. Bekanta : Karikatyrer, Historier, Noveller. Lund: [O. W. Hedenskog], 1927.

Pharmacopoea Svecica 1775 och senare farmakopéers historia

I år är det 250 år sedan Pharmacopoea Svecica kom i tryck. Den föregicks av den s.k. Stockholmsfarmakopén, *Pharmacopoeia Holmiensis*, som kom 1686. Efter två år fick den status som riksfarmakopé. Antalet självständiga apotek i Sverige var i början av 1700-talet endast 27 och vid slutet av seklet 95. Först 1749 initierade Carl von Linné arbetet med att utarbeta en ny upplaga av "Stockholmsfarmakopén" tillsammans med Carl Wilhelm Scheele och flera läkare och apotekare. Abraham Bäck, preses i Collegium Medicum, genomförde den slutliga redigeringen av farmakopén. Jämfört med "Stockholmsfarmakopén" så har ett antal recept uttrangerats och beredningarna är inte så komplicerade som den tidigare farmakopén även om latinet behövs.

År 1546 publicerades *Dispensatorium pharmacopolarum* i Nürnberg. Det var den tyske läkaren Valerius Cordus som sammanställde denna medicinska handbok som innehöll en beskrivning av omkring 400 medikamenter och en lista på omkring 200 ämnen och droger som ingick i de sammansatta läkemedlen. Verket var närmast en sammanställning av recept som beskrivits allt från antikens Galenus via ett 20-tal medeltida författare verksamma i nuvarande Egypten och Italien. Valerius

Cordus verk tilldrog sig ett stort intresse i Europa och gavs ut i nya upplagor i bl.a. Antwerpen, Leiden, Lyon, Tübingen och Venedig.

Under benämningen antidotarium, dispensatorium, pharmacopoea eller liknande benämningar utkom ett stort antal verk under tidigmodern tid varav de flesta inte var bindande. Numera används benämningen farmakopé för en samling av läkemedelsformuleringar och monografier som legalt bindande inom ett land eller region som t.ex. Europa.

I Sverige följdes Pharmacopoea Svecica Ed. I av ytterligare sju editioner fram till 1901 då Ed. VIII utkom. Antalet läkemedel utgjorde som mest 860 i Ed. V men sjönk sedan succesivt till 600 st i Ed. VIII. Efter denna utkom ytterligare tre till fram till Ed. XI (1946) som var giltig fram till 1965. Den ersattes då av en Nordisk farmakopé som under 1990-talet ersattes av den Europeiska farmakopén. Samtliga fyra editioner som kom på 1900-talet var skrivna på svenska och inte på latin. Dock hade provinsialläkaren E. O. Rydbäck i Vadstena tagit sig för att översätta farmakopén till svenska 1780. Denna version anmälades av Apotekarsocieteten till Collegium Medicum som uppmanade honom att stoppa utgivningen. Efter kontakt med landshövdingen i Linköping erbjöd sig Rydbäck att mot en ersättning av 50 Rdr att inte fullfölja arbetet utan alla tryckta arbeten brändes 1782 sänar som på något/några förvarade på Apotekarsocieteten. Tre medlemmar av Collegium Meicum och Apotekarsocieteten samlade in 50 Rdr.

Nils-Otto Ahnfelt

Källor:

Svensk farmaci under 1900-talet vol I, s. 40 – 42

Den svenska farmaciens historia, K Ahlberg, s. 393 – 414

Wikipedia, "Svenska farmakopén", 28 feb 2025

På utflykt i Sverige 2025

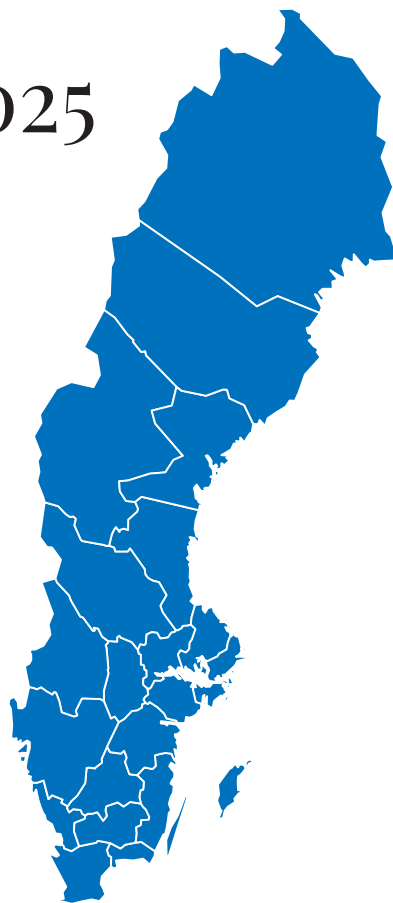
Under åren 2002-04 publicerade Läkemedelsvärlden inför somrarna en lista med de farmaci- och medicinhistoriska pärlorna i vårt land, med utgångspunkt i Per Boströms och Bo Ohlsons hemsida PharmHist. Nu dryga 20 år senare har listan uppdaterats och pärlorna grupperats regionvis. Under de två decennier har det skett förändringar på listan. Ett flertal museer eller farmaci- eller medicinhistoriska avdelningar lagts ned och magasineras, kulturarvsapotek med besöksvärda inredningar har byggts om eller försvunnit och örtagårdar lagts ned.

Samtidigt har nya pärlor tillkommit och gamla har förädlats! Museer har renoverats, gått samman eller fått ett bredare uppdrag och nya örtagårdar har anlagts runt om i landet med olika inriktningar.

Om du saknar du någon pärla eller upptäcker att informationen inte stämmer i listan är vi tacksamma om du skickar in en uppdatering till redaktionen.

Trevlig utflykt!

Claes Jagensjö

Region Stockholm

Stockholm

Apotekarsocietetsens museum

Museet återinvigdes i februari 2025 i nyrenoverade lokaler och med nya utställningar som du upptäcker bäst i egen takt. Utställningarna är rikligt försedda med texter och filmer som fördjupar upplevelsen.

<https://apotekarsocieteten.museum/>

Apoteket Kronan på Skansen

Sveriges äldsta bevarade apoteksinredning. Inredningen i officinen kommer från Gustav III:s apotek på Drottningholm och i materialkammaren finns droglådor från Scheeles apotek i Köping.

<https://skansen.se/se-och-gora/upplevelse/apoteket/>

Apoteket Ugglan

Apoteket har funnits i samma byggnad sedan 1798 och är därmed det apotek i Sverige som verkat längst i samma byggnad, och – efter Apoteket Svanen i Lund – funnits längst på samma gatuadress. Apoteket har byggts om flera gånger och den senaste större ombyggnaden ägde rum 1993, då apoteket fick sitt nuvarande utseende. Butiksfasaden och delar av inredningen samt takmålningarna är intakta sedan slutet av 1800-talet.

<https://www.apoteket.se/apotek/apoteket-ugglan-stockholm/>

Bergianska trädgården

Bergianska trädgården är en traditionell botanisk trädgård där växtsamlingar finns på friland och i växthus. Här finns dryga 6 000 arter från hela världen – från fjäll och skog till fuktig regnskog och öken.

www.bergianska.se

Ersta museum

Ersta museum skildrar Ersta diakonis historia och nutid och väver samman kvinnohistoria, sjukvårdshistoria, socialhistoria och kyrkohistoria. Utställningen innehåller historiska bilder, filmer, autentiska föremål, ljudlandskap samt texter om vår historia och nutid.

<https://www.erstadiakoni.se/verksamheter/bo-och-motas/museum/om-ersta-museum/bokning-for-ersta-museum/>

Kulturapoteket Korpen

Apotekets inredning härrör från 1924 och är utförd i brunpolerad björk med intarsia.

<https://www.apoteket.se/apotek/apoteket-korpen-stockholm/>

Kulturapoteket Storken

Enligt Riksantikvarieämbetets bedömning är apoteket Storken det kulturhistoriskt mest värdefulla i Sverige. Inredningen från 1899 är i nyrenässans med gotiska inslag. Glastaket visar figurer med allegorier över hälsa, sjukdom, liv och död.

www.apoteket.se/apotek/apoteket-storken-stockholm/

Nobelprismuseet med utställningen

Bekämpa sjukdom

I utställningen Bekämpa sjukdom visas korta versioner av tre dokumentärfilmer om en forskare, en läkare och en sjuksköterska som kämpar för bättre hälsa för världens befolkning och vi får också lära oss mer om Nobelpriselönade upptäckter som insulin, poliovaccin och penicillin.

<https://nobelprizemuseum.se/bekampa-sjukdom/>

Utställningen Nordbor, Nordiska Museet

Nordbor är museets nya permanenta huvudutställning sedan 2024 och är en berättelse om människorna och livet i Norden genom 500 år. Utställningen innehåller flera farmacihistoriska artefakter, bland annat apoteket Svanens skylt i sandsten från 1600-talet.

www.nordiskamuseet.se/utställningar/nordbor/

Södertälje

Apoteksträdgården, Torekällberget

I friluftsmuseets apoteksträdgård odlas medicinalväxter som finns omnämnda från apoteket Kronans trädgård i Södertälje 1853, samt några av de vilda växter som apoteket köpte in av samlare.

www.sodertalje.se/kultur-och-fritid/torekallberget/vara-tradgardar2/apotekartradgarden/

Region Uppsala

Uppsala

Botaniska trädgården

Upptäck allt från den storstilade barockträdgården från 1600- och 1700-talen och Orangeriet Linneanum till ett tropiskt växthus och en köksträdgård med medicinalväxter.

<https://www.uu.se/botaniska-tradgarden>

Gustavianum – Uppsala Universitetsmuseum

Gustavianum öppnade åter efter en omfattande renovering sommaren 2024 och har blivit ett modernt museum i en gammal byggnad. Universitetets konstsamling visas med Augsburgska konstkåpet och alla dess kuriositeter. I en utställning presenteras universitetets egen historia med en fördjupning i de vetenskapshistoriska sammanhangen genom ett brett urval av instrument, modeller, apparater och publikationer från olika århundranden. Anatomiska teatern är i sig ett första klassens museiföremål som under den klotkrönta kupolen i vindsvåningen erbjuder besökaren en storslagen avslutning på vandrigen genom museet.

<https://www.uu.se/gustavianum>

Linnés Hammarby

Strax utanför Uppsala ligger familjen Linnés sommarbostad, som är en av Sveriges mest stilriktigt bevarade 1700-talsgårdar. Ett fyrtiotal växter har här överlevt sedan Linnés dagar som troliga rester från Hortus Upsaliensis, det som idag är Linnéträdgården i Uppsala.

<https://www.uu.se/linnes-hammarby>

Linnéträdgården och Linnémuseet

I Linnéträdgården iakttog Linné naturens och årstidernas växlingar bland prunkande rabatter, strama häckar, kärr och dammar, där mer än 1000 arter odlas efter hans sexualsystem. I professorsbostaden ligger Linnémuseet med möbler och föremål som har varit i familjen Linnés ägo.

www.uu.se/linnetradgarden

Medicinhistoriska museet

Medicinhistoriska museet berättar om medicinsk forskning och praktik, tekniska innovationer, folkliga kurer och hur mediciner tillverkades på apotek. Utställningen på övre plan berättar om psykiatrins historia och om livet, vården och arbetet på Ulleråkers sjukhus.

<https://www.uu.se/medicinhistoriska-museet>

Region Sörmland

Djulö örtagård, Katrineholm

Örtagård vid Djulö herrgård, som sköts av Katrineholms trädgårdsförening.

<https://svensktradgard.se/tradgardsforeningar/katrineholms-tradgardsforening/>

Region Östergötland

Linköping

Friluftsmuseet Gamla Linköping

I ett av husen finns ett apotek med 1880-talsinredning från apoteket Kronan i Linköping. På området finns också en örtagård som har sin förebild i en krydd- och medicinalträdgård som fanns vid Linköpings gymnasieskola på 1700-talet.

<https://gamlalinkoping.se/>

Motala

Medevi Brunn

Det gamla brunnsapoteket visas och ett Lazarettsmuseum berättar historien om brunnslasarettet och de ca 140 000 patienter som vårdats här mellan åren 1679 och 1982.

<https://www.medevi.info/museum/>

Vadstena

Klosterträdgården

I Örtagården vid Vadstena kloster planterade Sveriges förste trädgårdsmästare läkeväxter, fruktträd och de vackraste klosterliljor. Idag bjuds allmänheten på kunskap, skönhet och en och annan valnöt.

<https://www.upplevvadstena.se/kloster.htm#ortagarden>

Region Jönköpings län

Aneby

Mirakeldoktorn

I början av 1950-talet presenterar Elis Sandberg, doktor i veterinärmedicin, ett läkemedel THX, som han tror är lösningen på cancers gåta. Intresset blir så stort att Elis Sandberg öppnar en mottagning i Aneby. När Doktor Sandberg anklagas för kvacksalveri och hotas av fängelse stöttas han av patienter och det blir ett av de största medicinska bråken i svensk historia. Utanför stationen i Aneby finns en skulptur av honom.

<https://kartor.eniro.se/s%C3%B6k/aneby-station>

Visingsö

Wisingsborgs trädgård

I trädgården finns allt från krydd- och medicinalväxter till färggranna prydnadsblommor och fruktträd. Trädgården ligger på samma plats som en av Visingsborgs slotts fem historiska trädgårdar.

<https://jkpg.com/upplevelser/wisingsborgs-tradgard>

Värnamo

Nydala klosterträdgård

Klosterträdgården har anlagts efter medeltida förebilder och visar hur en ört- och kryddgård samt en humlegård kan ha sett ut vid ett cistercienserkloster under medeltiden.

<https://nydalaklostertradgard.se/>

Region Kronoberg

Växjö

Psykiatrihistoriskt museum

Här visas en rad olika utställningar om mentalvårdens historia från medeltiden till idag samt tandvårdshistoriska föremål från 1700-talet och framåt.

<https://www.regionkronoberg.se/om-region-kronoberg/psykiatrihistoriskt-museum/>

Medicinhistoriskt museum

Här får du möjlighet att se både unika och vardagliga föremål från Växjö somatiska sjukvård genom tiderna. Här får du följa utvecklingen av sjukvårdens metoder, tekniska framsteg och hur vårdpersonalens kläder och arbetsmiljö har förändrats genom åren.

<https://www.regionkronoberg.se/om-region-kronoberg/medicinhistorisk-museum/>

Älmhult

Linnés Råshult

Komministerbostället i Råshult är ett kulturreservat för att bevara och levandegöra det tidiga 1700-talets landskap på Carl von Linnés födelseplats. Det finns bl. a. en örtagård samt markerade stigar i hela reservatet som besökare kan följa.

<https://linnesrashult.se/index.cfm?pg=12>

Region Kalmar län

Kalmar

Utställningen "Regalskeppet Kronan" på Kalmar länsmuseum

Utställningen presenterar fynden från 40 års marinarkeologiska utgrävningar av regalskeppet Kronan, som sjönk 1676 utanför Öland. Bland fynden märks bland annat en medicinkista med innehåll.

<https://kalmarlansmuseum.se/utställningar/regalskeppet-kronan/>

Mönsterås

Apoteksmuseet i Stranda Hembygdsgård

Museet visar ett fullständigt apotek från förra sekelskiftet med officin från Mönsterås gamla apotek samt laboratorium, analysrum, destillationsrum, drogvind, stötkammare och nattvaksrum. Bakom apoteket finns en uppskylad örtagård. Mönsterås apotek firar 2025 sitt 200-års jubileum!

<https://hembygdsmuseum-monsteras.se/hembygdsgarden/byggnaderna/apoteksmuseet/>

Region Gotland

DBW:s Botaniska trädgård i Visby

Nyligen renoverad med stenar från stranden, kalkstensmur och örter från medeltida kryddträdgårdar ger örtagården en rik provkarta på krydd- och medicinalväxter.

<https://visbybotan.se/>

Kattlunds gård, Grötlingbo

Kattlunds i Grötlingbo är en av Nordens bäst bevarade medeltida gårdar och där finns en örtagård med medicinalväxter.

<https://www.gotlandsmuseum.se/besoksmal/kattlunds-museigard/>

Krusmyntagården

Strax norr om Visby ligger Krusmyntagården. Här kan du fika och njuta av dofterna från växterna i örtagården.

<https://krusmynta.se/om-krusmynta/>

Petes Museigård, Hablingbo

Petes Museigård är en vacker gotländsk strandgård från 1800-talets första hälft. Gotlands första kvinnliga apotekare Ada Block köpte boningshuset 1947 och restaurerade gården till originalskick. Hennes stora intresse, vid sidan av yrket, var hembygdsvård och fornminnen – och rosor. Upplev gårdens historia och trädgården med mängder av äldre rossorter

<https://www.gotlandsmuseum.se/besoksmal/petes-museigard/>

Region Blekinge

Ronneby brunn

Ronneby Brunn har en 300-årig historia och dess brunnsark är en av Blekinges mest kända och välbesökta platser med pampiga träd och prunkande planteringar. Här ligger också ett 20-tal praktfulla, unika, välbevarade träbyggnader från brunnsperiodens glansperiod kring sekelskiftet. I en utställning visas fynden från den marinarkeologiska utgrävningen av kung Hans flaggskepp, Gribshunden, som sjönks utanför Blekinges kust 1495. Bland annat visas kryddskåpet som innehöll svartpeppar, ingefära, kryddnejlika och saffran.

<https://www.ronneby.se/sidowebbplatser/ronneby-den-moderna-kurorten/platsutvecklingsprojekt/gribshunden.html>

Region Skåne

Lund

Livets museum

Ett medicinhistoriskt museum som ur ett Lundensiskt perspektiv berättar om hur kroppen fungerar och om viktiga framsteg inom medicinen som har skett i Lund, till exempel inom dialys och utvecklingen av respiratorer. Biologi blandas med teknik och utställningen tar upp frågor kopplade till den mänskliga kroppen. Allt i en interaktiv och modern utställning där du själv blir delaktig.

<https://www.kulturen.com/vara-besoksmal/>

Kulturapoteket Svanen

Apoteket Svanen är beläget i Sveriges äldsta apoteksbyggnad, där det legat sedan mitten av 1600-talet. Vid en renovering 1897–1899 fick apoteket sin inredning i jugendstil med influenser av engelska Arts and Crafts-rörelsen.

<https://www.apoteket.se/apotek/apoteket-svanen-lund/>

Malmö

Kulturapoteket Lejonet

Apotekets inredning är från 1896 och utförd i nyrenässans. Apoteket grundades redan på den danska tiden och är det äldsta apoteket inom det nuvarande Sveriges gränser.

<https://www.apoteket.se/apotek/apoteket-lejonet-malmo/>

Landskrona

Tycho Brahes slottsträdgård, Ven

Runt Tycho Brahes slott Uraniborg fanns en häpnadsväckande botanisk trädgård. Här odlades frukter och örter som användes i Tycho Brahes alkemiska försök. Trädgården har till viss del återuppstått och planterats med växter som man vet funnits i danska slotts- och klosterträdgårdar på 1500-talet.

<https://ilandskrona.se/besoka/parker-tradgardar/tycho-brahes-tradgard/>

Helsingborg

Apoteket Kärnan, Fredriksdals friluftsmuseum

I ett av stadskvarterets hus hittar du Apoteket Kärnan. Inredningen är från 1880-talet och apoteket fanns ursprungligen i centrala Helsingborg.

<https://helsingborgsmuseum.se/museisamling/kultur-miljo-lantraser/fredriksdals-stadskvarter/apoteket-karnan/>

Helsingborgs Medicinhistoriska Museum

Flera olika utställningar visas som belyser olika aspekter av medicinhistorien, bland annat utställningen "Från Leopiller till Nicorette – ett sekel i medicinens tjänst" som skildrar historien om en läkemedelsindustri i Helsingborg.

<https://hmf.se/vart-museum/>

Region Halland

Varberg

Kustsanatoriet i Apelviken

Verksamheten startade 1902 med vård av barn med skrofulös tuberkulos, då man var övertygad om att sol, frisk luft, saltbad och en näringsrik kost hade gynnsam inverkan på sjukdomen. Under 20-talet hade verksamheten växt och var Skandinavien största sanatorium. Idag huserar Varbergs kusthotell i kåsans byggnader, men Apelvikens kapell med barnkyrkogården går att besöka.

<https://varbergskusthotell.se/om-oss-varbergs-kust-hotell/historia/>

Västra Götalandsregionen

Borås

Medicinhistoriska museet

Museet är placerat en trappa ned från på Södra Älvsborgs sjukhus. Här kan man beskåda kirurg Nils-Erik Englund's omfattande samling av medicinhistoriska artefakter. Bland kirurgiska instrument och sjuksköterskebroscher märks en del ståndkärll och läkemedelsförpackningar. I dagsläget visas samlingen upp så som den kom till sjukhuset, men så småningom kommer föremålsuppgifter att ackompanjera de fulla glasmontrarna och kanske blir samlingen då lättare att ta till sig.

<https://uddautflykter.se/guide/vastergotland/medicinhistoriska-museet-sas/>

Dals Rostock

Örtagården

Dals Rostock är en gammal kurort med ovanligt intressant historia. Tre verksamheter av större omfattning i samhället har handlat om vård och hälsa: Rostocks hälsobrunn, Kroppefjälls sanatorium och de stora odlingarna av medicinalväxter till apoteken. Idag finns det bland annat en örtagård, en konstnärateljé med butik och ett innehållsrikt bygdemuseum med en apoteksofficin. Örtagården är anlagd till minne av en av Sveriges främsta kännare av medicinalväxter, Johannes Henriksson, som levde och verkade i Dals Rostock kring förra sekelskiftet.

<https://rostock.se/>

Göteborg

Medicinhistoriska museet

Den permanenta utställningen tar ett helhetsgrepp över Göteborgs medicinhistoria genom 400 år och den innehåller bland annat en officinredning från Marstrand. Här skildras hur samhällseliga förändringar, vetenskapliga framsteg och människosyn har påverkat sjuk- och hälsovårdens utveckling. Centralt för museet är Sahlgrenska sjukhuset och dess snart 250-åriga historia och de banbrytande innovationer och upptäckter som gjordes här och som fått verkan både lokalt och internationellt. Även psykiatri vid Lillhagens sjukhus berör såväl ur ett patientperspektiv som personalens berättelser.

<https://medicinhistoriska.sahlgrenska.se/>

Göteborgs botaniska trädgård

Botaniska är med sina 20 000 unika växter från 130 länder en av världens främsta och Europas största i sitt slag. Örtagården innehåller såväl gamla kryddklassiker som traditionstygda medicinalväxter.

<https://www.botaniska.se/tradgard--vaxthus/tradgarden/ortagarden/>

Lödöse

Örtagården, Lödöse museum

Örtagården berättar om hur örter användes under medeltiden, hur de odlades och folktron kring dem. Örtagården är en oas för alla sinnen och en plats att bli inspirerad, koppla av och ta en fika omringad av surret från pollinatörer och blomsterdoft.

<https://www.lodosemuseum.se/aktiviteter/pa-museet/utställningar/ortagarden2/>

Mariestad

Vadsbo museum

På Marieholm, fd landshövdingeresidenset, finns Vadsbo museum som är ett stads- och industrimuseum. Ett stort fokus ligger på stadens industrier och hantverkare som format staden. En särskild utställning är ägnad Apoteket Lejonet i Mariestad och visar delar av officinen.

<https://mariestad.se/uppleva-och-gora/kultur-i-mariestads-kommun/vadsbo-museum/om-museet>

Skara

Veterinärmuseet

2025 är det 250 år sedan Sveriges första veterinärskola grundades i Skara. På veterinärskolan fanns även ett boskapsapotek. 1975 öppnade veterinärmuseet där man kan uppleva veterinäryrkets utveckling under 250 år. Ett rekonstruerat apotek med inventarier såsom ståndkär i trä, glas och fajans. Mortlar och olika vågar med dåtidens medicinalvikter.

<https://www.slu.se/om-slu/orter/skara/veterinarmuseet/om-museet/>

Uddevalla

Gustafsberg

Gustafsberg började som en hälsobrunn och för att ge en extra hälsobringande effekt av kurererna började man på 1780-talet komplettera brunnsdrickandet med salta bad och Gustafsberg kan därmed betraktas som Sveriges första badort. Fram till 1850-talet var Gustafsberg Sveri-

ges lyxigaste havsbadort. Badhusen och andra byggnader och park är bevarade och är ett trevligt utflyktsmål.

<https://www.gustafsberg.se/>

Region Värmland

Örtagården vid Glava hembygdsgård

Örtagård med ett 50-tal medicinalväxter, kryddor och historiska prydnadsväxter. Strosa runt och njut av färger, dofter och lugnet.

<https://visitvarmland.com/arvika/kultur-historia/par-ker-tradgardar/ortagarden-vid-glava-hembygdsgard>

Region Örebro län

Hällefors

Loka Brunn, Grythyttan

Här finns ett av Europas tre museer som berättar om kurorternas och brunnarnas historia. Den svenska brunnshistorien bjuder på en fantastisk blandning av medicin- och kulturhistoria, bland annat visas en apoteksofficin.

<https://lokabrunn.se/historia/>

Region Västmanland

Sala

Sätra brunn

Sätra Brunn grundades år 1700 och firar sitt 325-årsjubileum som kurort under 2025. Brunnsmuseet arbetar för att bevara och berätta om Sätra Brunn och i Apotekshuset kan man se den gamla apoteksofficen med dess uppklistrade växtplanscher på några av väggarna.

<https://www.brunnsmuseet.se/>

Västerås

Vårdmuseet

Här visas sjukvårdsmiljöer, medicinska instrument, uniformer och utrustningar från 1700-talet och till nutid. Det finns också en tandläkarmottagning samt apoteksföremål som användes förr.

<https://regionvastmanland.se/intranat/var-region/vardmuseet/>

Köping

Köpings museum

En av basutställningarna, "Scheeles minne - En av syrets upptäckare", berättar om en av världens mest framstående apotekare och kemist genom tiderna, Carl Wilhelm Scheele, som verkade i Köping från 1775 till sin död 1786. På samma våningsplan visas även apoteket Lejonets officin från sent 1800-tal.

<https://koping.se/kultur-fritid--natur/kultur/kopings-stads-museer-och-utställningshall/valkommen-till-kopings-museum.html>

Scheelevård, staty och epitafium

Vid torget och kyrkan finns dels Carl Milles staty av Carl Wilhelm Scheele, utanför kyrkan finns Scheelevården och inne i kyrkan återfinns ett epitafium.

<https://koping.se/kultur-fritid--natur/kultur/offentlig-konst.html>

Region Dalarna

Falun

Medicinhistoriska museet

Utställningar om sjukvården i Dalarna från 1870 och framåt, bland annat sjuksal från 30-talet. I övrigt utrustning av olika slag, sjuksköterskeuniformer, patientkläder, bruksmaterial i tenn, koppar och porslin, hemsidda instrument med mera.

<https://www.visitdalarna.se/gora/sevardheter/medicinhistoriska-museet>

Säter

Mentalvårdsmuseet

Museet berättar om patienter och personals livsvillkor vid Säterers sjukhus från 1912–1990-tal. Museet ger också en bild av hur samhällsbyggandet sett ut i Sverige för drygt hundra år sedan och fram till nutid. Ett besök på Mentalvårdsmuseet ger en inblick i etik och livsfrågor, mänskliga värderingar och sociokulturella normers inverkan/påverkan på människa och samhälle. Konsten och arkitekturen som uttryck och symboliskt värde är också centrala begrepp när det gäller museets utbud.

<https://www.regiondalarna.se/mentalvardsmuseet/>

Region Gävleborg

Hudiksvall

Medeltida örtagård vid Stråsjö kapell

Stråsjö medeltida kapell är rekonstruerat och har byggts i tidsenlig hantverkstradition på samma plats där ett kapell funnits från medeltiden tills det ödelades 1597. Det ligger längs Stråsjöleden, en av de många pilgrimsleder som gick till Nidarosdomen i Trondheim. I anslutning till kapellet har en örtagård anlagts med klassiska läkeväxter.

<https://strasjokapell.se/ortagard/>

Ljusdal

Ljusdalsbygdens museum

På museet visas utställningen "EX TEMPORE – lite lokal apotekshistoria". En del av det hantverksmässiga arbete som skedde både framför och bakom kulisserna på dåtidens apotek beskrivs. Utställningen består till stor del av föremål och arkiv från Apoteket Bävern i Ljusdal, vilka skänktes till museet under våren 2020, men har kompletterats med andra föremål ur museets samlingar.

https://www.ljm.se/ljm_utstallningar/ex-tempore

Region Västernorrland

Sundsvall

Grahnska huset

Branden i Sundsvall 1888 ödelade den fem år gamla apoteksbyggnaden i trä som apoteket Gripen var inrymt i, men apotekaren Peter Gran kunde med hjälp av försäkringspengarna bygga ett stenhus i nederländsk renässansstil. Praktbyggnaden stod färdig 1890. Det finns inget apotek i byggnaden idag, men på fasaden finns bl a fält med de fyra elementen jord, luft, eld och vatten, samtliga anspelade på den dåvarande apoteksverksamheten.

<https://www.st.nu/artikel/ett-riktigt-skrytbygge>

Region Jämtland Härjedalen

Storlien

Blomsterstigen

Doktor Westerlund i Enköping hade sin sommarpraktik här då han tidigt insåg Storliens lämplighet som luftkurort. Patienter strömmade till från hela för att bli behandlade av «mirakeldoktorn». Behandlingarna innehöll att «ta motion», vilket innebar promenader mot «Toppen», där Vindarnas Tempel nu finns eller längs «Blomsterstigen». Stigarna finns kvar och underhålls av Westerlundsallskapet.

<https://westerlundsallskapet.se/storlien/>

Region Västerbotten

Umeå

Västerbottens medicinhistoriska museum

Visar upp en fullständigt utrustad operationssal från 40–50-talet. Träningsdockan Anns skapare, Henning Ruben, uppmärksammas. Ann har vi alla tränat konstgjord andning på! Även Sveriges första kvinnliga apotekare Agnes Hildegard Arvidson uppmärksammas. Hon erhåller apoteksprivilegiet i Norsjö 1928.

<https://umeamedhist.se/museet/>

Region Norrbotten

Jokkmokk

Åtjte fjällträdgård

Några hundra meter från museet, längs den brusande kvarnbäcken ligger fjällträdgården, en attraktion för alla blomstervänner. Här kan den vetgirige lära sig mycket om fjällnaturen och floran. Eller varför inte bara gå omkring längs de anlagda stigarna och njuta av fågningen?

<https://www.ajtte.com/ajtte-fjalltradgard/>